

การใช้ ChatGPT ในการสอนการรู้สารสนเทศ¹ Using ChatGPT in Information Literacy Instruction

นราธิป ปิติธนบดี (Narathip Pitithanabodee)²

Received: 05-10-2024

Revised: 07-11-2024

Accepted: 22-12-2024

บทคัดย่อ

ChatGPT เป็นปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ที่ใช้ในการตอบคำถามตามความสนใจและความต้องการของผู้ใช้ บรรณารักษ์และอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษานำ ChatGPT มาใช้เป็นสื่อการสอนเพื่อพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ ซึ่งการนำผลลัพธ์หรือคำตอบที่เกิดจากการสร้างขึ้นโดย ChatGPT ไปใช้ประโยชน์นั้น นักศึกษาจำเป็นต้องรู้วิธีการประเมินสารสนเทศที่ได้ว่ามีความเกี่ยวข้อง ความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง และสอดคล้องกับความมุ่งหมายของนักศึกษาอย่างน้อยเพียงใด ทั้งยังต้องพิจารณาแหล่งที่มาของข้อมูลข้อความและการอ้างอิงหรือเอกสารอ้างอิงที่ปรากฏในข้อมูลข้อความที่ได้เพื่อหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม ประเด็นข้างต้นจึงเป็นที่มาของการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT ในการสอนการรู้สารสนเทศในบทความนี้ที่ประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานของการใช้ ChatGPT กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศที่เชื่อมโยง ChatGPT บทบาทของบรรณารักษ์ การออกแบบการสอน ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอน และการประเมินผล

คำสำคัญ: การรู้สารสนเทศ แพลตฟอร์ม ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์

Abstract

ChatGPT is a creative artificial intelligence used to answer questions based on user's interests and needs. Librarians and instructors at higher education institutions utilize ChatGPT as a teaching tool to develop students into information literates. For students to effectively use the results or answers generated by ChatGPT, they need to know how to evaluate the information regarding its relevance, reliability, accuracy,

¹บทความจากกลุ่มวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา (Article from Department of Library Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University)

²กลุ่มวิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา (Department of Library Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University) E-mail: npitithanabodee@gmail.com

and alignment with their objectives. They must also consider the sources of the information and any citations or references present in the generated text to avoid plagiarism. This issue serves as the foundation for presenting content on the use of ChatGPT in teaching information literacy in this article, which includes details about the fundamental concepts of using ChatGPT, the information literacy framework linking ChatGPT, the role of librarians, instructional design, as well as learning activities, teaching media, and assessment.

Keywords: Information Literacy, ChatGPT, Generative Artificial Intelligence

บทนำ

ChatGPT ได้รับความนิยมและความสนใจอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความกังวลเกี่ยวกับศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ที่จะเข้ามาแทนที่มนุษย์ การใช้ ChatGPT อาจมีข้อกังวลเกี่ยวกับการโกง การถดถอยของการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical thinking) และการชะลอการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา (Problem-solving skills) (Buselic, 2023) ประเด็นเหล่านี้ทำให้เกิดการศึกษาวิจัยและการประยุกต์ใช้ ChatGPT อย่างกว้างขวาง ซึ่งการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นในหลายภาคส่วน เห็นได้จากผลการศึกษาวิจัยในช่วงปี 2566-2567 ที่มีขอบเขตครอบคลุมในหลายด้าน อาทิ ด้านการเรียนการสอน ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาการใช้ ChatGPT ในการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ สะเต็มศึกษา การเรียนรู้ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ การเขียนเชิงสร้างสรรค์ และการเรียนรู้ทางวิชาการ ด้านการแพทย์ ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาการใช้ ChatGPT ในการสอบถามเกี่ยวกับสมุนไพรไทยและการใช้ยาสำหรับอาการเจ็บป่วย การจำลองบทสนทนากับผู้ป่วยในรายชยา และการเรียนการสอนรายวิชาการวางยาสลบ และด้านปัจจัยและพฤติกรรมการใช้ ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาการใช้ ChatGPT ของบุคคลทั่วไปและบุคคลเฉพาะกลุ่ม เช่น เจ้าของธุรกิจ เป็นต้น (Boonrit et al., 2023; Buripakdi & An, 2024; Chamrat & Suyamoon, 2024; Kongernkrang et al., 2024; Laksanasut, 2024; Limna et al., 2024; Limsuwanchote et al., 2024; Phetmanee & Phetmanee, 2023; Phieanchang, 2024; Prawatcharoenwit et al., 2024; Rasrichai & Chaisuwan, 2024; Yangan et al., 2024) ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่างานวิจัยข้างต้นมุ่งเน้นการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในรายวิชาที่หลากหลาย การพัฒนาทักษะทางภาษาและการเรียนรู้ การค้นหาคำตอบที่ต้องการ ตลอดจนการศึกษากิจกรรมการใช้ ChatGPT ของผู้ใช้กลุ่มต่าง ๆ

สำหรับการประยุกต์ใช้ ChatGPT ในวงการการศึกษานั้น ChatGPT ช่วยให้นักศึกษาสามารถทำงานมอบหมายในชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นักศึกษาจะต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับการใช้ ChatGPT เพื่อทำงานมอบหมายที่ได้รับ ตลอดจนการเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นเพื่อการศึกษาที่ประสบความสำเร็จและการทำงานที่ง่ายขึ้น (Buselic, 2023) ChatGPT และเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI technologies) จึงเป็นความท้าทายใหม่ของชุมชนวิชาการ โดยเป็นยุคสมัยที่ความแตกต่างระหว่างการลอกเลียนวรรณกรรม (Plagiarism) และความซื่อสัตย์ทางวิชาการ (Academic integrity) อาจมีความชัดเจนน้อยลงสำหรับนักศึกษา (Chaudhuri & Terrones, 2024) ดังนั้น การนำ ChatGPT มาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงทักษะบางอย่างที่อาจขาดหายไป อาทิ นักศึกษาจะใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างไรในการกำหนดคำถามหรือข้อคำถามเพื่อให้ได้คำตอบที่ตรงความต้องการมากที่สุด นักศึกษาจะใช้ข้อความหรือผลลัพธ์ที่ได้จาก ChatGPT อย่างไร นักศึกษาจะตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ที่ได้ได้อย่างไร และนักศึกษากจะอ้างอิงแหล่งที่มาของผลลัพธ์นั้น ๆ อย่างไร สิ่งเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้โดยการบูรณาการ ChatGPT ในกระบวนการเรียนการสอนของรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร หรือการจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้ ChatGPT เพื่อการเรียนการสอน

อนึ่ง ChatGPT เป็นปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) ที่ช่วยในการวางแผนกิจกรรม การจัดการเวลาในห้องเรียน และการออกแบบการประเมินแบบอิงสมรรถนะ (Performance-based assessments) โดยวิธีการที่ใช้ในการออกแบบโมเดลแชทบอทสามารถนำไปใช้ในการออกแบบการเรียนการสอนของหลักสูตรและโปรแกรมการศึกษา ระดับอุดมศึกษาแบบดิจิทัล ซึ่ง ChatGPT มีส่วนช่วยให้ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาประหยัดงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดและสามารถประยุกต์ใช้ให้ตอบสนองต่อความต้องการของห้องสมุด ดังนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงควรตระหนักว่าปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงที่ผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องบูรณาการเครื่องมือดังกล่าวเพื่อการเรียนการสอนอย่างสร้างสรรค์ (Madunic & Sovulj, 2024) ซึ่งแนวโน้มการใช้ ChatGPT มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสามารถด้านการรู้สารสนเทศในการเสริมสร้างสมรรถนะของบุคคล (Lund et al., 2023) การพิจารณาเลือกใช้ ChatGPT เป็นสื่อการสอนการรู้สารสนเทศจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่บรรณารักษ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสนับสนุนให้นักศึกษาสามารถใช้ ChatGPT ในกระบวนการต่าง ๆ ของการรู้สารสนเทศได้ เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการสารสนเทศ การเข้าถึงสารสนเทศ การประเมินสารสนเทศ การวิเคราะห์และสังเคราะห์สารสนเทศ ตลอดจนการใช้สารสนเทศ

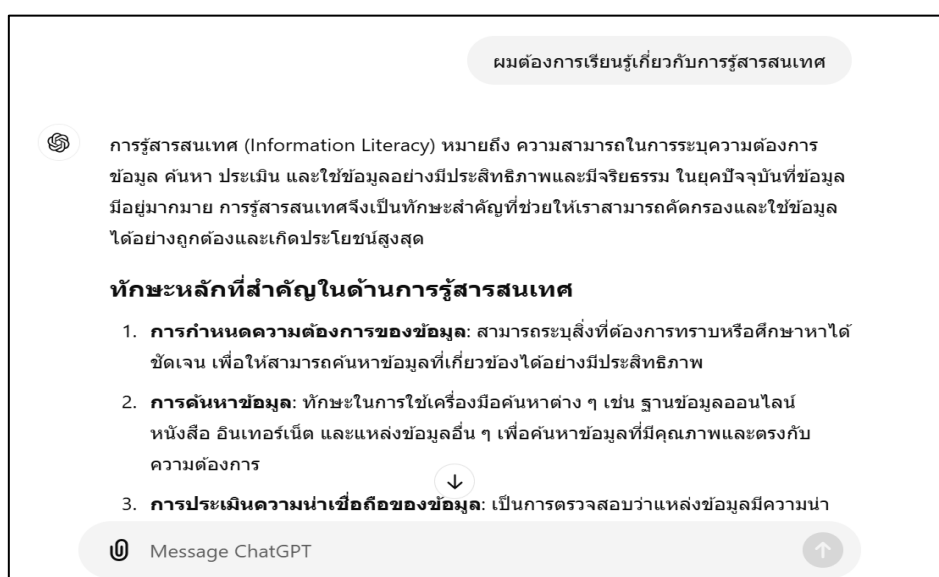
จากความสำคัญของ ChatGPT ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ChatGPT เป็นเครื่องมือสืบค้นสารสนเทศหรือช่วยตอบคำถามประเภทหนึ่งที่เข้ามาแทนการตอบคำถามและช่วยค้นคว้าของบรรณารักษ์ เมื่อสถาบันอุดมศึกษาต้องการให้เกิดการใช้ ChatGPT เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา การนำ ChatGPT มาบูรณาการในรายวิชาการรู้สารสนเทศของอาจารย์และบรรณารักษ์ หรือการจัดกิจกรรมห้องสมุดที่ส่งเสริมการใช้ ChatGPT อาจช่วยให้นักศึกษาใช้ ChatGPT เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของตนได้ดียิ่งขึ้น มูลเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการนำเสนอบทความในครั้งนี้อย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอเนื้อหาที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานของการใช้ ChatGPT กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศที่เชื่อมโยง ChatGPT บทบาทของบรรณารักษ์ การออกแบบการสอน ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอน และการประเมินผล ซึ่งคาดว่าจะจะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาในการใช้เป็นแหล่งความรู้ในการเรียนรู้ด้วยตนเองเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT ในการตอบคำถามหรือให้ได้สารสนเทศที่ต้องการ มีประโยชน์แก่อาจารย์ในการใช้ ChatGPT เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ เพราะ ChatGPT สามารถตอบคำถามหรือให้สารสนเทศได้ทั้งสารสนเทศทั่วไปและสารสนเทศเฉพาะสาขาวิชา ส่วนประโยชน์แก่บรรณารักษ์ในการใช้ ChatGPT จะเป็นเครื่องมือสนับสนุนการให้บริการของบรรณารักษ์ในการตอบคำถามแก่ผู้ใช้บริการ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนารู้อารมณ์และการรู้สารสนเทศของบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาได้อย่างกว้างขวางนั่นเอง

แนวคิดพื้นฐานของการใช้ ChatGPT

ChatGPT เป็นแชทบอทปัญญาประดิษฐ์ (AI Chatbot) พัฒนาโดยบริษัท OpenAI ซึ่ง ChatGPT เป็นแบบจำลองทางภาษาขนาดใหญ่ (Large language model หรือ LLM) ที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้เชิงลึกในการสร้างข้อความเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ ของผู้ใช้ (Cox & Tzoc, 2023) โดยลักษณะการทำงานของ ChatGPT นั้นผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ที่เว็บไซต์ <https://chatgpt.com> จากนั้นพิมพ์ชุดคำสั่งหรือพรอมต์ (prompt) ซึ่งเป็นข้อความของผู้ใช้โดยพิมพ์ได้ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แล้วกดปุ่ม Enter หรือกดปุ่มส่ง ChatGPT จะตอบคำถามในเวลาอันสั้น กรณีที่ผู้ใช้ต้องการเริ่มบทสนทนาใหม่ให้คลิกที่เมนู New chat ที่ปรากฏด้านซ้ายบนของหน้าจอ ดังตัวอย่างภาพประกอบ 1 ที่ผู้ใช้ต้องการสอบถามโดยพิมพ์ชุดคำสั่งว่า “ผมต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับการรู้สารสนเทศ” และภาพประกอบ 2 เป็นคำตอบที่ได้จากการตอบคำถามของ ChatGPT โดยเป็นการอธิบายเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศ ดังหน้าจอต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 ตัวอย่างการเขียนชุดคำสั่งเพื่อให้ ChatGPT ตอบคำถาม
แหล่งที่มา: <https://chatgpt.com>

ภาพประกอบ 2 คำตอบที่ได้จากการตอบคำถามของ ChatGPT
แหล่งที่มา: <https://chatgpt.com/c/67346e52-d448-8009-89d2-657aa705577b>

สำหรับการนำ ChatGPT มาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและการประยุกต์ใช้ครอบคลุมในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยอาจารย์สามารถบูรณาการเครื่องมือดังกล่าวในการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาสามารถแสวงหาสารสนเทศหรือคำตอบที่ต้องการและเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยความรอบรู้ในการใช้ประโยชน์จาก ChatGPT และใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการเลือกและตรวจสอบสารสนเทศที่มีความน่าเชื่อถือ ก่อนที่จะนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ของตน ในขณะที่บรรณารักษ์หรืออาจารย์ที่รับผิดชอบในการสอนการรู้สารสนเทศที่มุ่งเน้นการสอนและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบค้นสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศและเครื่องมือสืบค้น บรรณารักษ์และอาจารย์สามารถนำ ChatGPT มาประยุกต์ใช้ในการสอนและการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยเป็นเครื่องมือสืบค้นที่เป็นทางเลือกหนึ่งในการค้นหาหรือตอบข้อคำถามตามที่นักศึกษาต้องการ ซึ่งการประยุกต์ใช้ ChatGPT เพื่อการสอนการรู้สารสนเทศมีแนวคิดพื้นฐานสำคัญสรุปได้ 4 ประเด็น ได้แก่ การเข้าถึงและใช้สารสนเทศอย่างมีจริยธรรม การคิดเชิงวิพากษ์ การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (Blechinger, 2023; Buselic, 2023; Del Castillo & Kelly, 2024; Heck et al., 2019; Johnson et al., 2024)

1. การเข้าถึงและใช้สารสนเทศอย่างมีจริยธรรม เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างข้อความที่ใช้โมเดลภาษาขนาดใหญ่ (Large Language Model หรือ LLM) ของ ChatGPT ที่อาจส่งผลกระทบต่อเขียนและการใช้สารสนเทศอย่างมีจริยธรรม ซึ่งนักศึกษาจะได้เรียนรู้และรวบรวมสารสนเทศ ข้อเท็จจริง และแนวคิดใหม่ที่จะช่วยในการเตรียมอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังศึกษาในรายวิชา และได้เสริมสร้างความสามารถในการค้นหาและเข้าถึงเนื้อหาทางวิชาการและแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เนื่องจากนักศึกษาที่ไม่มีประสบการณ์อาจไม่คุ้นเคยกับแหล่งข้อมูลและเทคนิคการสืบค้นที่หลากหลาย เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเนื้อหาที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT

2. การคิดเชิงวิพากษ์ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการสอนการรู้สารสนเทศที่เป็นการแนะนำแนวปฏิบัติที่ดีในการใช้งาน ChatGPT โดยเฉพาะวิธีการค้นคืนและประเมินสารสนเทศเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อเท็จจริง เนื่องจากข้อมูลที่ได้จาก ChatGPT อาจมีทั้งข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง (Misinformation) และข้อมูลบิดเบือน (Disinformation) อาจส่งผลให้นักศึกษาต้องใช้ความคิดเชิงวิพากษ์ในการประเมินผลลัพธ์โดยเฉพาะความสอดคล้องของเนื้อหาที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT

3. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศที่ต้องการทักษะในการจัดการสารสนเทศและข้อมูล การใช้และการสร้างสารสนเทศและบริการใหม่ นักศึกษาต้องได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับการรู้สารสนเทศในแง่มุมใหม่ ซึ่งอาจารย์และนักศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะใหม่ที่ใช้เพื่อการจัดการ ประยุกต์ใช้ และพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ การรู้สารสนเทศจึงเป็นการถ่ายทอดสมรรถนะดังกล่าวเพื่อสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์

4. การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นในการพัฒนาการเรียนรู้แบบใหม่เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ เนื่องจากระบบปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence system) เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคส่วนการศึกษาในทุกระดับ เช่น การวิเคราะห์การเรียนรู้ การบริการสนับสนุนการเรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งเป็นบริการที่มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ส่วนบุคคล (Individual learning) และการพัฒนาทักษะ (Skill development) ของนักศึกษา

อย่างไรก็ตาม การใช้ ChatGPT เป็นแหล่งเรียนรู้หนึ่งที่ตอบวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการรู้สารสนเทศของนักศึกษานั้น เมื่อพิจารณาการนำไปใช้ในแต่ละองค์ประกอบของการรู้สารสนเทศ อาจประมวลได้ว่า ChatGPT มีส่วนช่วยนักศึกษาในองค์ประกอบของการวิเคราะห์ความต้องการสารสนเทศ โดยนักศึกษาสามารถตั้งคำถามเพื่อสอบถามเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องหรือคำถามวิจัยที่ต้องการศึกษาค้นคว้าหรือสอดคล้องกับสาขาวิชา/รายวิชาที่ศึกษา ขณะที่องค์ประกอบของการเข้าถึงสารสนเทศนั้นนักศึกษาสามารถสอบถามให้ ChatGPT ช่วยกำหนดคำค้นหรือคำสำคัญที่ตรงกับหัวข้อเรื่องที่ศึกษา ซึ่งนักศึกษาจะนำไปค้นหาสารสนเทศจากแหล่งอื่น ๆ เพิ่มเติม ทั้งยังสามารถใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือใหม่ในการสืบค้นสารสนเทศที่ต้องการ และสามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ในองค์ประกอบของการประเมินสารสนเทศ นักศึกษาสามารถใช้ความคิดเชิงวิพากษ์เพื่อตรวจสอบแหล่งที่มาและความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT ก่อนที่จะนำไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป สำหรับองค์ประกอบของการวิเคราะห์และสังเคราะห์สารสนเทศนั้นนักศึกษาสามารถใช้ความคิดในการเลือกหัวข้อเรื่องและสารสนเทศที่ได้รับจาก ChatGPT โดยเปรียบเทียบความเหมือนหรือความต่างของสารสนเทศ แล้วประมวลความคิดที่ได้ให้เป็นสารสนเทศในรูปแบบ/โครงสร้างใหม่ ส่วนองค์ประกอบของการใช้สารสนเทศ นักศึกษาสามารถอ้างอิงแหล่งที่มาของสารสนเทศที่ได้จาก ChatGPT เพื่อการใช้สารสนเทศได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและมีจริยธรรม

กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศที่เชื่อมโยง ChatGPT

การสอนการรู้สารสนเทศเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะดังกล่าวโดยบูรณาการลงในรายวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตร กรอบแนวคิดที่ใช้สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศสำหรับนักศึกษาเป็นกรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา (Framework for Information Literacy for Higher Education) ที่พัฒนา

โดยสมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและวิจัย (Association of College and Research Libraries หรือ ACRL) ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ (Frames) ที่ช่วยให้นักศึกษาได้พัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศโดยเรียนรู้เกี่ยวกับการประเมินแหล่งสารสนเทศอย่างมีวิจารณญาณ การมีส่วนร่วมในการวิจัย มีความเข้าใจในคุณค่าของสารสนเทศ มีส่วนร่วมในการสนทนาทางวิชาการ และมีความสามารถในการค้นหาสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (James & Filgo, 2023; Madunic & Sovulj, 2024) ซึ่งการสอนการรู้สารสนเทศจำเป็นต้องพิจารณาเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศของมนุษย์ (Human information behavior) ในบริบทของนักศึกษา ดังนั้น กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศและแนวคิดการสอนจึงจำเป็นต้องกำหนดแนวทางในการสอนสมรรถนะที่ให้นักศึกษาตระหนักรู้และพัฒนาตนเองในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ได้ (Heck et al., 2019)

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ในการรู้สารสนเทศมีแนวโน้มที่ดีสำหรับนักวิชาชีพห้องสมุดและสารสนเทศ โดยเป็นการเสริมสร้างกรอบแนวคิดการรู้ปัญญาประดิษฐ์ (AI literacy framework) ที่ประกอบด้วยการประเมินแหล่งสารสนเทศ การตั้งคำถามวิจัยที่เน้นการแก้ปัญหา (Problem-solving research inquiries) และการตระหนักรู้ความปลอดภัยปัญญาประดิษฐ์ (AI safety awareness) (Del Castillo & Kelly, 2024) ซึ่งบรรณารักษ์และอาจารย์สามารถใช้กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการบูรณาการร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ChatGPT ที่สามารถเพิ่มคุณค่าให้กับการสอนการรู้สารสนเทศโดยเชื่อมโยงเข้ากับกรอบแนวคิดดังกล่าวทั้ง 6 องค์ประกอบได้ดังนี้ (James & Filgo, 2023)

1. ความน่าเชื่อถือที่สร้างขึ้นตามบริบท นักศึกษาจะรู้วิธีการประเมินสารสนเทศที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT ว่ามีความน่าเชื่อถือในบริบทของหัวข้อเรื่องที่ศึกษาค้นคว้า โดยตระหนักรู้ว่าสารสนเทศที่ได้รับนั้นอาจมีอคติและอคติมีอยู่ทุกที่ เนื่องจาก ChatGPT ได้รับสารสนเทศที่มีอยู่บนเว็บแบบเปิด (Open web) อาจเป็นสารสนเทศที่ผลิตขึ้นจากข้อมูลขององค์กรทางการเมือง องค์กรไม่แสวงหากำไร บริษัท และบุคคล ซึ่งข้อความที่เป็นผลลัพธ์เกิดจากการสร้างโมเดลภาษาที่คาดการณ์ (Predictive language modeling) มีลักษณะเป็นการสร้างภาษาให้ฟังดูเป็นธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องเป็นภาษาที่เป็นข้อเท็จจริง นักศึกษาจึงควรเข้าถึงสารสนเทศจาก ChatGPT หรือเครื่องมือต่าง ๆ ด้วยความสงสัยอยู่เสมอ

2. การสร้างสารสนเทศเป็นกระบวนการ นักศึกษาจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT และมีความตระหนักรู้เกี่ยวกับกระบวนการในการสร้างสารสนเทศที่เกิดขึ้นโดย ChatGPT ผ่านการเรียนรู้และการอภิปรายร่วมกัน ในชั้นเรียน มีความตระหนักรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine learning process) เช่น ChatGPT ที่ได้รับการฝึกฝนจากข้อมูลข้อความ (Textual data) จำนวนมากในกระบวนการทำซ้ำที่เป็นการเรียนรู้จากข้อมูลข้อความตลอดเวลา ซึ่งเป็นกระบวนการที่คล้ายกับวิธีการที่นักวิชาการเรียนรู้ วิจัย สร้าง เขียน และปรับปรุงความคิดของตน

3. สารสนเทศมีคุณค่า นักศึกษาจะต้องมีความรอบคอบในการตรวจสอบความถูกต้องของการอ้างอิงข้อมูลที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT เนื่องจาก ChatGPT อาจไม่ได้ให้สารสนเทศที่เป็นข้อเท็จจริงเสมอไป ซึ่งเป็นการสร้างข้อความโดยอัตโนมัติผ่านการสร้างแบบจำลองภาษาเชิงคาดการณ์ที่ทำให้ได้ข้อมูลที่ดูมีความน่าเชื่อถือ นักศึกษาจึงต้องอ้างอิงสารสนเทศทั้งหมดที่ใช้ศึกษาค้นคว้าอย่างถูกต้อง เช่น การขอให้ ChatGPT ค้นหารายการบรรณานุกรมของบทความเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผลลัพธ์ที่ได้เป็นรายการบรรณานุกรมหลายรายการ ซึ่งนักศึกษาต้องนำไปตรวจสอบจากเครื่องมือช่วยค้นอื่นเพื่อให้มั่นใจว่าบทความนั้นมีอยู่จริง ตัวอย่างดังกล่าวอาจใช้เป็นแบบฝึกหัดให้นักศึกษาทำและอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่ได้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้วิธีการหลีกเลี่ยง

4. การวิจัยเป็นวิธีการสืบสอบ นักศึกษาจะต้องเรียนรู้วิธีการกำหนดคำถามวิจัยที่มีความชัดเจนหรือจำกัดขอบเขตของเรื่องที่ศึกษาให้มีความเหมาะสม ข้อมูลวิจัยที่ค้นได้อาจมีจำนวนมากและมีขอบเขตรอบคลุมในหลายสาขาวิชา ซึ่ง ChatGPT สามารถแยกย่อยปัญหาที่ซับซ้อน ช่วยสำรวจหัวข้อวิจัย ช่วยปรับคำถามวิจัยให้ชัดเจนและมีขอบเขตที่เหมาะสม ช่วยในการกำหนดคำค้น ช่วยคิดคำพ้องความหมายและคำที่เกี่ยวข้อง ช่วยแนะนำวิธีการค้นหาสารสนเทศจากฐานข้อมูลต่าง

ๆ ช่วยสร้างผังมโนทัศน์เชิงข้อความ (Textual concept maps) เพื่อสนับสนุนการกำหนดประเด็นต่าง ๆ ของหัวข้อวิจัยให้มีความครอบคลุมและชัดเจนขึ้น ตลอดจนช่วยในการสร้างเอกสารอ้างอิงเพื่อระบุแหล่งที่มาของสารสนเทศ

5. การสื่อสารทางวิชาการ นักศึกษาจะนำเสนอแนวคิดและผลการศึกษาค้นคว้าผ่านการเขียน การนำเสนอ และการตีพิมพ์เผยแพร่ โดยเฉพาะกิจกรรมการสนทนาทางวิชาการที่เกิดจากการศึกษา พุดคุย และสังเคราะห์ข้อมูล นักศึกษาอาจใช้ ChatGPT ในการสร้างงานเขียนที่เป็นงานมอบหมายของรายวิชาที่เรียน หรือใช้ปรับปรุงและพัฒนาการเขียนของตนเองเพื่อหาแนวทางเริ่มต้นจากแนวคิดที่กระจัดกระจายหรือเพื่อให้มีแรงบันดาลใจในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งการใช้ ChatGPT อาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาความคิดเชิงวิชาการของนักศึกษา และการสอนให้นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นของตนในการเข้าร่วมการสนทนาทางวิชาการ

6. การสืบค้นเป็นการสำรวจเชิงกลยุทธ์ นักศึกษาจะค้นหาสารสนเทศที่ต้องการจากแหล่งสารสนเทศและเครื่องมือต่าง ๆ โดยได้รับสารสนเทศในขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งนักศึกษาจะเห็นถึงคุณค่าของการใช้ฐานข้อมูลในการค้นหาสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT อย่างมีความรับผิดชอบและมีจริยธรรม และปรับตัวให้เข้ากับเครื่องมือและทรัพยากรใหม่ ๆ ที่จะเข้าถึง ตลอดจนเรียนรู้เกี่ยวกับสารสนเทศที่ค้นได้โดยเฉพาะบทความวิชาการที่ผ่านการประเมิน (Peer-reviewed)

อย่างไรก็ตาม กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษานับเป็นกรอบแนวคิดที่เปิดกว้างในการริเริ่มสิ่งใหม่สำหรับการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศ เอื้อให้เกิดการใช้เครื่องมือและวิธีการใหม่ ๆ ที่ช่วยให้นักศึกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับสารสนเทศที่อยู่รอบตัว (James & Filgo, 2023) ดังนั้น เมื่อบรรณารักษ์และอาจารย์นำ ChatGPT มาประยุกต์ใช้ในการสอนการรู้สารสนเทศเพื่อพัฒนาทักษะดังกล่าวให้แก่ศึกษาในชั้นเรียนหรือในการสอนการใช้ห้องสมุด จะเห็นได้ว่า กรอบแนวคิดการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษามีส่วนที่เชื่อมโยงกับ ChatGPT สรุปได้เป็น 4 ประเด็น คือ 1) ChatGPT ช่วยในการกำหนดหัวข้อวิจัยและคำถามวิจัยที่นักศึกษาจะศึกษาค้นคว้าให้มีความชัดเจนและครอบคลุมเรื่องที่ต้องการศึกษา โดยสนับสนุนสารสนเทศในประเด็นต่าง ๆ ของหัวข้อวิจัย 2) ChatGPT ช่วยในการกำหนดคำค้นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยหรือประเด็นวิจัยที่เหมาะสมเพื่อใช้เป็นคำค้นในการค้นหาสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือสืบค้นที่หลากหลาย 3) ChatGPT ช่วยในการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลข้อความที่เป็นผลลัพธ์ โดยสนับสนุนการตรวจสอบแหล่งที่มาและการอ้างอิงเพื่อให้นักศึกษามั่นใจได้ว่าสารสนเทศที่ค้นได้นั้นมีอยู่จริง และ 4) ChatGPT ช่วยในการสร้างสารสนเทศจากข้อมูลข้อความจำนวนมากเพื่อสื่อสารสารสนเทศที่ได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสนทนา การเขียน การนำเสนอ และการตีพิมพ์ ซึ่งช่วยให้สารสนเทศได้รับการเผยแพร่และการใช้ประโยชน์ในวงกว้างยิ่งขึ้น

บทบาทของบรรณารักษ์

บรรณารักษ์ตระหนักถึงความสำคัญและการใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ เช่น ChatGPT และให้บริการแก่นักศึกษาและอาจารย์ในการใช้ ChatGPT และเครื่องมือสืบค้นใหม่ ๆ ในการศึกษาและวิจัย (James & Filgo, 2023) ซึ่งบรรณารักษ์จะทำหน้าที่สอน (Instructional librarians) โดยใช้ ChatGPT ในการสนับสนุนการสอนการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ทั้งยังใช้เพื่อพัฒนาและออกแบบสื่อการเรียนรู้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์หรือใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาเนื้อหาและกระบวนการวิจัย (Del Castillo & Kelly, 2024) นอกจากนี้ บรรณารักษ์ยังมีความร่วมมือกับอาจารย์ในชั้นเรียนในฐานะหุ้นส่วนเชิงนวัตกรรม (Innovative partners) โดยทำหน้าที่ในการแนะนำเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT และอภิปรายเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT ร่วมกับนักศึกษาในชั้นเรียน (Johnson et al., 2024) อย่างไรก็ตาม บรรณารักษ์จึงนับได้ว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสอนการรู้สารสนเทศโดยใช้ ChatGPT เป็น

สื่อการสอน มีบทบาทสำคัญสรุปได้ 3 ประการ คือ บทบาทการพัฒนาวิชาการ บทบาทการจัดการเรียนการสอน และบทบาทการจัดบริการและกิจกรรม มีรายละเอียดดังนี้ (Chaudhuri & Terrones, 2024; Del Castillo & Kelly, 2024; James & Filgo, 2023; Johnson et al., 2024)

1. การพัฒนาวิชาการ เป็นบทบาทที่บรรณารักษ์จะต้องพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองในการใช้ ChatGPT เพื่อสอนการรู้สารสนเทศในประเด็นใหม่ ๆ ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ลิขสิทธิ์ ความน่าเชื่อถือ และอคติของผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ตลอดจนศึกษาวิจัยและพัฒนาเนื้อหาที่ใช้สอนเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT ในการสอนการรู้สารสนเทศโดยเฉพาะแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการประเมินสารสนเทศที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT

2. การจัดการเรียนการสอน เป็นบทบาทที่บรรณารักษ์จะต้องสร้างโปรแกรมการสอนการรู้สารสนเทศโดยมีแผนการสอนเกี่ยวกับ ChatGPT และการใช้ ChatGPT ในการสอนการรู้สารสนเทศ แนะนำการใช้ ChatGPT และอภิปรายเกี่ยวกับการทำงานของโมเดลภาษาขนาดใหญ่ที่เป็นเครื่องมือสร้างข้อความ สอนการใช้ ChatGPT ในการสร้างข้อความหรือตัวอย่างในระหว่างการสาธิตการใช้เครื่องมือสืบค้นสารสนเทศของห้องสมุด สอนวิธีการอ้างอิงเนื้อหาเพื่อหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม สอนวิธีการคิดเชิงวิพากษ์ การสงสัย การประเมินและการใช้สารสนเทศอย่างมีจริยธรรม มีความร่วมมือกับอาจารย์ในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาการรู้ปัญญาประดิษฐ์ให้นักศึกษา การประเมินเรียงความที่นักศึกษาสร้างขึ้นโดย ChatGPT และแบ่งปันแผนการสอนและวิธีการสอนที่ใช้ ChatGPT เป็นสื่อการสอนให้แก่อาจารย์และเพื่อนร่วมวิชาชีพในหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนสร้างงานมอบหมายที่เป็นเรียงความขนาดสั้นที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT ในหัวข้อเรื่องตามที่กำหนดโดยใช้การศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงแหล่งข้อมูลผ่านการประเมิน (Peer-reviewed sources)

3. การจัดบริการและกิจกรรม เป็นบทบาทที่บรรณารักษ์จะต้องสนับสนุนการใช้ ChatGPT ในการสำรวจกระบวนการวิจัยของนักศึกษาและอาจารย์ ช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่นักศึกษาในการสืบค้นสารสนเทศที่ต้องการ ใช้ ChatGPT ในการรวบรวมคำถามวิจัย การสร้างโครงร่าง การเขียนวิจัย และการสรุปเนื้อหาของบทความวิจัย จัดทำคู่มือและบทเรียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างข้อคำถามและกระบวนการวิจัยที่ใช้ ChatGPT ในการตอบคำถาม สร้างจุดเชื่อมโยงไปยัง ChatGPT เพื่อให้นักศึกษาและอาจารย์ใช้เป็นแหล่งเข้าถึงสารสนเทศและเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาชีพของเพื่อนร่วมงานในห้องสมุด ตลอดจนการจัดโครงการดิจิทัลที่เสริมสร้างศักยภาพในการใช้ ChatGPT และเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่ช่วยให้นักศึกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT เพื่อการศึกษาและวิธีการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม

อนึ่ง บทบาทของบรรณารักษ์ในการสอนการรู้สารสนเทศโดยใช้ ChatGPT นั้น เริ่มต้นด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed learning) เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ ChatGPT ในงานห้องสมุด โดยให้ความสำคัญกับการประเมินสารสนเทศและการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม เนื่องจากผลลัพธ์ที่ได้จากการสร้างข้อมูลข้อความโดย ChatGPT อาจเป็นข้อมูลที่ผิดและข้อมูลบิดเบือน นักศึกษาที่จะนำข้อมูลไปใช้จึงจำเป็นต้องรู้วิธีการประเมิน เพื่อให้สามารถนำข้อมูลไปใช้ได้อย่างถูกต้องและมีจริยธรรม จากนั้นบรรณารักษ์จำเป็นต้องสร้างความร่วมมือ (Cooperation building) กับอาจารย์และนักศึกษาในการจัดการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศในชั้นเรียนหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศในห้องสมุดที่มุ่งสนับสนุนการใช้ ChatGPT เพื่อการศึกษาค้นคว้า ซึ่งบรรณารักษ์และอาจารย์จะทำงานร่วมกันในการจัดทำแผนการสอนการรู้สารสนเทศที่มีส่วนสนับสนุนให้นักศึกษาเกิดประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือสืบค้นสารสนเทศที่ต้องการ นอกจากนี้บรรณารักษ์ยังมีส่วนในการสนับสนุนการวิจัย (Research supporting) โดยจัดกิจกรรมและบริการที่สนับสนุนการใช้ ChatGPT ในกระบวนการต่าง ๆ ของการทำวิจัย

การออกแบบการสอน

ในการออกแบบการสอนการรู้สารสนเทศโดยใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือในการตอบข้อคำถามและค้นหาสารสนเทศที่ตรงความต้องการของนักศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพนั้น บรรณารักษ์จะออกแบบแผนการสอนที่ประกอบด้วยวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (Learning objectives) 3 ประการ คือ 1) เพื่อเรียนรู้การประเมินผลลัพธ์ที่ได้จากเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์อย่างมีวิจารณญาณ 2) เพื่อใช้คำสำคัญและการสืบค้นรายการที่รู้จักโดยใช้เครื่องมือสืบค้นสารสนเทศของห้องสมุด และ 3) เพื่อฝึกปฏิบัติการระบุข้อมูลข้อความที่ควรมีการอ้างอิงหลักฐาน (Johnson et al., 2024) ทั้งนี้การสอนการรู้สารสนเทศโดยใช้ ChatGPT เป็นสื่อการสอนนั้น มีข้อที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ 1) การประเมินสารสนเทศ เป็นการประเมินผลลัพธ์ที่ได้จากการสร้างข้อมูลข้อความโดย ChatGPT ซึ่งนักศึกษาจำเป็นต้องพิจารณาในประเด็นความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง และแหล่งที่มาของข้อมูลข้อความ โดยนำไปตรวจสอบจากแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ อย่างรอบคอบ และ 2) การหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลข้อความที่เกิดจากการสร้างขึ้นโดย ChatGPT ซึ่งข้อมูลข้อความที่ได้อาจเป็นการประมวลความคิดเห็นของบุคคลอื่น นักศึกษาจะต้องตรวจสอบให้แน่ชัดว่าหากจะนำข้อมูลข้อความมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะต้องอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างไร ดังนั้น การประเมินสารสนเทศและการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่บรรณารักษ์และอาจารย์จะต้องให้ความสำคัญในการสอนการรู้สารสนเทศที่ใช้ ChatGPT เป็นสื่อการสอน

เมื่อการสอนการรู้สารสนเทศโดยใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือสำหรับสืบค้นสารสนเทศเพื่อให้ได้คำตอบหรือสารสนเทศที่ตรงความต้องการของนักศึกษา มีเป้าหมายสำคัญที่มุ่งให้นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการประเมินสารสนเทศและการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม ซึ่งการกำหนดวิธีการสอนจึงต้องใช้วิธีที่มุ่งเน้นการพัฒนานักศึกษาให้มีความสามารถในการประเมินสารสนเทศและการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรมเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับวิธีการสอนที่อาจแบ่งได้เป็น 3 วิธี ดังนี้ (Blechinger, 2023; Buselic, 2023; Madunic & Sovulj, 2024)

1. CRAAP approach เป็นเกณฑ์การประเมินสารสนเทศที่พัฒนาโดยห้องสมุดมิลเนอร์ (Milner Library) ในมหาวิทยาลัยแห่งรัฐอิลลินอยส์ (Illinois State University) ประกอบด้วยข้อคำถามที่ใช้ประเมินแหล่งสารสนเทศ 5 ประการ ได้แก่ 1) ความทันสมัย (Currency) นักศึกษาจะต้องพิจารณาว่าหัวข้อเรื่องที่ศึกษาค้นคว้าต้องใช้สารสนเทศที่มีความทันสมัยหรือไม่ สารสนเทศได้รับการตีพิมพ์หรือโพสต์เมื่อใด สารสนเทศได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุงให้ทันสมัยหรือไม่ และจุดเชื่อมโยง (Links) ไปยังสารสนเทศสามารถใช้งานได้หรือไม่ 2) ความเกี่ยวข้อง (Relevance) นักศึกษาจะต้องพิจารณาว่าสารสนเทศเกี่ยวข้อง กับหัวข้อเรื่องที่ศึกษาค้นคว้าหรือไม่ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้สารสนเทศเป็นใคร สารสนเทศที่ค้นได้เป็นสารสนเทศในระดับพื้นฐานหรือระดับยาก และสามารถอ้างอิงสารสนเทศในงานเขียนที่กำลังศึกษาได้หรือไม่ 3) ความน่าเชื่อถือ (Authority) นักศึกษาจะต้องพิจารณาว่าผู้เขียนหรือผู้ผลิตสารสนเทศคือใคร มีคุณสมบัติเป็นอย่างไร ทำงานในสถานที่ใด และมีข้อมูลติดต่อหรือไม่ ตลอดจนยูอาร์แอล (URL) ที่จัดเก็บสารสนเทศระบุว่าเป็นเว็บไซต์ขององค์กรประเภทใด 4) ความถูกต้อง (Accuracy) นักศึกษาจะต้องพิจารณาว่าสารสนเทศได้มาจากแหล่งใด มีหลักฐานอ้างอิงที่แสดงแหล่งที่มาของสารสนเทศหรือไม่ สารสนเทศได้รับการตรวจประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือไม่ สารสนเทศมีลักษณะของการใช้ภาษาและน้ำเสียงที่ปราศจากอคติและเป็นอิสระจากอารมณ์หรือไม่ การสะกดคำและการใช้ภาษามีความผิดพลาดหรือไม่ และจุดเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์สามารถใช้งานได้หรือไม่ และ 5) ความมุ่งหมาย (Purpose) นักศึกษาจะต้องพิจารณาว่าจุดมุ่งหมายของสารสนเทศคืออะไร ผู้เขียนหรือผู้ผลิตสารสนเทศได้กำหนดความมุ่งหมายของสารสนเทศไว้ชัดเจนหรือไม่ สารสนเทศมีลักษณะเป็นข้อเท็จจริง ความคิดเห็นหรือการโฆษณา และสารสนเทศมีอคติหรือไม่ (Illinois State University, Milner Library, 2010)

2. RADAR method ประกอบด้วยเกณฑ์ที่ใช้ประเมินแหล่งสารสนเทศ 5 ประการ ได้แก่ 1) ความเกี่ยวข้อง (Relevance) เป็นการตอบข้อคำถามว่าสารสนเทศที่ค้นได้มีความเกี่ยวข้องกับงานมอบหมายที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างไร 2)

ความน่าเชื่อถือ (Authority) เป็นการตอบข้อคำถามว่าผู้เขียนคือใคร สิ่งใดบ้างที่ใช้พิจารณาความน่าเชื่อถือของผู้เขียน ผู้เขียนมีคุณสมบัติ ประสบการณ์ และชื่อเสียงที่ดีหรือไม่ ยูอาร์แอล (URL) ของเว็บไซต์มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ และการรู้ถึงความน่าเชื่อถือของเว็บไซต์ช่วยให้สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของสารสนเทศได้หรือไม่ 3) ปีพิมพ์ (Date) เป็นการตอบข้อคำถามว่าสารสนเทศตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อใด 4) ลักษณะ (Appearance) เป็นการตอบข้อคำถามว่าสารสนเทศนั้นดูจริงจังและเป็นมืออาชีพหรือไม่ มีการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงหรือไม่ และสารสนเทศเขียนขึ้นโดยใช้ภาษาที่เป็นทางการหรือไม่ และ 5) เหตุผลในการเขียน (Reason for writing) เป็นการตอบข้อคำถามว่าทำไมผู้เขียนจึงตีพิมพ์เผยแพร่สารสนเทศนั้น ๆ และสารสนเทศที่ตีพิมพ์เผยแพร่มีวัตถุประสงค์เป็นอย่างไร เช่น สร้างองค์ความรู้ในสาขาวิชา อภิปรายประเด็นที่กำลังได้รับความสนใจ โฆษณาชวนเชื่อ ขยายบางสิ่ง และความเพลิดเพลิน เป็นต้น (Mandalios, 2013)

3. SIFT model ประกอบด้วยขั้นตอนที่ใช้ในการประเมินแหล่งสารสนเทศ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) หยุด (Stop) เป็นการหยุดและถามตนเองว่ารู้จักแหล่งสารสนเทศนั้นหรือไม่ แหล่งสารสนเทศมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ โดยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งสารสนเทศก่อนที่จะอ่านหรือแบ่งปันสารสนเทศ พร้อมทั้งพิจารณาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย 2) สำรวจแหล่งสารสนเทศ (Investigate the source) เป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาของสารสนเทศก่อนที่จะอ่านหรือดูเนื้อหา โดยพิจารณาว่าผู้ผลิตสารสนเทศมีความเชี่ยวชาญหรือไม่ และมีวัตถุประสงค์ในการผลิตสารสนเทศเป็นอย่างไร 3) ค้นหาสารสนเทศที่ดีกว่า (Find better coverage) เป็นการมองหาแหล่งสารสนเทศที่หลากหลายและน่าเชื่อถือเพื่อยืนยันความถูกต้องของสารสนเทศ และ 4) ติดตามการอ้างสิทธิ์ คำพูด และสื่อไปยังบริบทต้นฉบับ (Trace claims, quotes and media to the original context) เป็นการตรวจสอบสารสนเทศโดยค้นหาต้นฉบับหรือหลักฐานเพื่อความเข้าใจในบริบทที่แท้จริงและเข้าใจว่าสิ่งที่เห็นมีการนำเสนออย่างถูกต้องหรือไม่ (Caulfield, 2019; Madunic & Sovulj, 2023)

จากวิธีสอนการรู้สารสนเทศโดยใช้ ChatGPT เป็นสื่อการสอนข้างต้น จะเห็นได้ว่า บรรณารักษ์และอาจารย์จะต้องจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนานักศึกษาให้มีความรู้ความสามารถในการประเมินสารสนเทศและรู้วิธีการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม ซึ่งการสอนอาจมีรายละเอียดของเนื้อหาทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อให้นักศึกษาได้มีโอกาสในการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT ในการสืบค้นสารสนเทศหรือตอบคำถามที่ต้องการ จึงพอสรุปได้ว่าวิธีสอนการรู้สารสนเทศควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประเมินผลลัพธ์หรือคำตอบที่ได้จากการสร้างขึ้นโดย ChatGPT แบ่งเป็น 4 ประการ คือ 1) ความเกี่ยวข้อง กล่าวคือ นักศึกษาจะต้องพิจารณาว่าคำตอบที่ได้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่องที่ศึกษาค้นคว้าหรือเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการทำงานมอบหมายหรือไม่ และคำตอบที่ได้สามารถนำไปใช้อ้างอิงในงานเขียนได้หรือไม่ 2) ความน่าเชื่อถือ กล่าวคือ นักศึกษาจะต้องพิจารณาว่าคำตอบที่ได้เป็นข้อมูลข้อความที่เขียนหรือผลิตขึ้นโดยใคร ยูอาร์แอลของเว็บไซต์ทำให้ทราบว่าเว็บไซต์ขององค์กรประเภทใด และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของคำตอบที่ได้ก่อนที่จะอ่านหรือแบ่งปัน 3) ความถูกต้อง กล่าวคือ นักศึกษาจะต้องพิจารณาคำตอบที่ได้ว่ามีการอ้างอิงหรือมีที่มาจากแหล่งสารสนเทศใด ตรวจสอบแหล่งที่มาของคำตอบก่อนที่จะอ่านหรือดูเนื้อหา ตลอดจนค้นหาต้นฉบับและหลักฐานที่หลากหลายเพื่อยืนยันความถูกต้องของคำตอบ และ 4) ความมุ่งหมาย กล่าวคือ นักศึกษาจะต้องพิจารณาคำตอบที่ได้ว่ามีวัตถุประสงค์ของการนำเสนอเป็นอย่างไร และเนื้อหาที่นำเสนอมีอคติหรือไม่

กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอน และการประเมินผล

ในด้านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ในการสอนการรู้สารสนเทศนั้นเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักศึกษาทำงานเป็นกลุ่มขนาดเล็ก มีสมาชิก 3-5 คน ให้ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้จากการสร้างขึ้นโดย ChatGPT โดยนักศึกษาแต่ละกลุ่มใช้เครื่องมือค้นหาของห้องสมุดและกลยุทธ์การสืบค้นในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และยังมีกิจกรรมที่ให้นักศึกษาอ่านเรียงความ

ที่สร้างขึ้นโดย ChatGPT ให้ระบุว่าข้อความใดบ้างที่ปรากฏในเรียงความควรจะต้องอ้างอิงแหล่งที่มา จากนั้นให้ใช้กลยุทธ์การสืบค้นจากเครื่องมือค้นหาของห้องสมุดที่สนับสนุนหรือโต้แย้งข้อความที่ไม่ได้อ้างอิง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวช่วยให้นักศึกษามีความตระหนักถึงความสำคัญของการอ้างอิงในการศึกษาค้นคว้า สามารถระบุได้ว่าข้อความใดบ้างที่อาจสร้างขึ้นจากการลอกเลียนวรรณกรรม และได้ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบค้นสารสนเทศโดยใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมตามหัวข้อเรื่องที่ศึกษาค้นคว้า (Johnson et al., 2024) นอกจากกิจกรรมข้างต้นแล้วการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบออนไลน์ในหัวข้อการใช้ ChatGPT เพื่อการศึกษาค้นคว้าในห้องสมุดเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักศึกษาในการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม การอ้างอิง ChatGPT ในงานเขียนเชิงวิชาการที่ถูกต้อง ข้อจำกัดและประเด็นจริยธรรมของ ChatGPT (Chaudhuri & Terrones, 2024) อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการเรียนรู้ข้างต้นเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาทำงานร่วมกับเพื่อนเป็นกลุ่มขนาดเล็ก โดยใช้ความคิดจากการระดมสมองของสมาชิกในกลุ่มเพื่อตัดสินใจว่าจะใช้คำตอบที่ได้จาก ChatGPT หรือไม่และคำตอบที่ได้มีส่วนใดบ้างที่ต้องอ้างอิงแหล่งที่มา

สำหรับสื่อการสอนที่ใช้ในการสอนการรู้สารสนเทศ อาทิ บทเรียนออนไลน์ผ่านยูทูปที่เผยแพร่บนเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด โดยมีความยาวประมาณ 2 นาที ให้เทคนิคเกี่ยวกับการใช้ ChatGPT เพื่อการศึกษาและวิจัยแพลตฟอร์มการเรียนรู้ Canvas ที่นักศึกษาสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม และทรัพยากรการเรียนการสอนออนไลน์ที่มุ่งเน้นความตระหนักรู้และการป้องกันการลอกเลียนวรรณกรรม (Plagiarism awareness and prevention) (Chaudhuri & Terrones, 2024) ส่วนการประเมินผลการเรียนรู้นั้น วิธีแรกเป็นการประเมินโดยใช้การสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการใช้ ChatGPT และประโยชน์ของการใช้ ChatGPT เป็นสื่อการสอนในการสอนการรู้สารสนเทศที่มีต่อนักศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Johnson et al., 2024) และวิธีที่สองเป็นการประเมินโดยเพื่อนที่เป็นสมาชิกในการทำกิจกรรมกลุ่มและอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับการพิจารณาคำตอบที่ได้จาก ChatGPT โดยมีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นการให้คะแนนแบบรูปรีด (Madunic & Sovulj, 2024) ดังนั้น การผลิตสื่อการสอนที่ใช้ในการสอนการรู้สารสนเทศจึงมีลักษณะเป็นสื่อดิจิทัลที่นักศึกษาสามารถเข้าถึงได้ในแพลตฟอร์มการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเป็นสื่อที่สนับสนุนให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและใช้วิธีการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งเป็นข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ปัญหาที่จะใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บทสรุป

การใช้ ChatGPT เป็นสื่อการสอนในการสอนการรู้สารสนเทศอาจเป็นประโยชน์ต่อการใช้เป็นเครื่องมือค้นหาสารสนเทศหรือคำตอบที่นักศึกษาต้องการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้สารสนเทศหรือคำตอบที่สอดคล้องกับหัวข้อเรื่องหรืองานมอบหมายของนักศึกษา แต่การใช้ ChatGPT อาจทำให้นักศึกษามีความกังวลเกี่ยวกับการประเมินข้อมูลข้อความที่ได้จากการสร้างขึ้นโดย ChatGPT และประเด็นเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงการลอกเลียนวรรณกรรม นักศึกษาจึงต้องใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการตัดสินใจที่จะเลือกใช้ข้อมูลข้อความที่ได้รับ ซึ่งการสอนการรู้สารสนเทศที่ใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสวงหาสารสนเทศเป็นการสนับสนุนให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองเกี่ยวกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และสามารถใช้ความคิดเชิงวิพากษ์ในการประเมิน ตรวจสอบ และยืนยันความน่าเชื่อถือและแหล่งที่มาของข้อมูลข้อความก่อนที่จะนำไปใช้ประโยชน์นั่นเอง

อ้างอิง

- Blechinger, J. (2023). Reflections on information literacy in the ChatGPT era. *Pathfinder: A Canadian Journal for Information Science Students and Early Career Professionals*, 4(1), 163-172. <https://doi.org/10.29173/pathfinder78>
- Boonrit, N., Hopkins, A. M., & Ruanglertboon, W. (2023). Assessment of the appropriateness of responses in Thai from ChatGPT on the questions for recommendations of drug uses in common illnesses. *Thai Journal of Pharmacy Practice*, 15(4), 1134-1148. (In Thai)
- Buripakdi, A., & An, L. T. (2024). “Why can’t I use ChatGPT for my academic learning?” voices from Ph.D. students in a Thai university. *LEARN Journal: Language Education and Acquisition Research Network*, 17(2), 299-319.
- Buselic, V. (2023). Teaching information literacy and critical thinking skills in Chat GPT time. In *2023 International Conference on Computing, Networking, Telecommunications & Engineering Sciences Applications (CoNTESA)* (pp. 14-20). IEEE. <https://doi.org/10.1109/CoNTESA61248.2023.10384921>
- Caulfield, M. (2019, June 19). *SIFT (The four moves)*. Hapgood. <https://hapgood.us/2019/06/19/sift-the-four-moves/>
- Chamrat, S., & Suyamoon, P. (2024). Utilizing ChatGPT for content analysis of STEM activity module within DIY, Tinkering, and Maker frameworks. *Journal of Inclusive and Innovative Education*, 8(2), 16-34. (In Thai)
- Chaudhuri, J., & Terrones, L. (2024). *Responding to ChatGPT’s impact on higher education landscapes: Using digital initiatives to support undergraduate information literacy and research skills*. Digital Initiatives Symposium. <https://digital.sndiego.edu/symposium/2024/2024/8>
- Cox, C., & Tzoc, E. (2023). ChatGPT: Implications for academic libraries. *College & Research Libraries News*, 84(3), 99-102.
- Del Castillo, M. S., & Kelly, H. Y. (2024). *Can AI become an information literacy ally? A survey of library instructor perspectives on ChatGPT*. Works of the FIU Libraries. <https://digitalcommons.fiu.edu/glworks/147>
- Heck, T., Weisel, L., & Kullmann, S. (2019). Information literacy and its interplay with AI. In A. Botte, P. Libbrecht, & M. Rittberger (Eds.), *Learning information literacy across the globe* (pp. 129–131). DIPF. <https://doi.org/10.25656/01:17891>
- Illinois State University, Milner Library. (2010). *Evaluating information: Applying the CRAAP test*. Meriam Library. <https://library.csuchico.edu/sites/default/files/craap-test.pdf>
- James, A. B., & Filgo, E. H. (2023). Where does ChatGPT fit into the framework for information literacy? *College & Research Libraries News*, 84(9), 334-341.
- Johnson, S., Owens, E., Menendez, H., & Kim, D. (2024). Using ChatGPT-generated essays in library

- instruction. *The Journal of Academic Librarianship*, 50, 102863. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2024.102863>
- Kongernkrang, W., Sasithanakornkaew, S., & Kumsubha, B. (2024). Factors influencing the acceptance and continuous use behavior of ChatGPT artificial intelligence. *Journal of MCU NakhonDhat*, 11(2), 120-129. (In Thai)
- Laksanasut, S. (2024). The pedagogical impact of ChatGPT on high-school student's creative writing skills: An exploration of generative AI assisted writing tools. *Journal of National Educational Testing and Assessment*, 5(1), 17-34.
- Limna, P., Kraiwanit, T., & Chumwatana, T. (2024). Assessing the integration of ChatGPT in business environments: An application of the technology acceptance model. *Journal of Dhamma for Life*, 30(1), 221-231. (In Thai)
- Limsuwanchote, S., Sakunphueak, A., Boonrit, N., Hopkins, A. M., & Ruanglertboon, W. (2024). Analysing credibility of information on Thai herbs generated by the ChatGPT from pharmacists' perspectives. *Thai Journal of Pharmacy Practice*, 16(4), 1257-1276. (In Thai)
- Lund, B. D., Agbaji, D. S., & Teel, Z. A. (2023). Information literacy, data literacy, privacy literacy, and ChatGPT: Technology literacies align with perspectives on emerging technology adoption within communities. *Human Technology*, 19(2), 163-177. <https://doi.org/10.14254/1795-6889.2023.19-2.2>
- Madunic, J., & Sovulj, M. (2023). Application of ChatGPT in information literacy instructional design (Supplementary). *Publications*, 11. <https://doi.org/10.3390/publications12020011>
- Madunic, J., & Sovulj, M. (2024). Application of ChatGPT in information literacy instructional design. *Publications*, 12, 1-14. <https://doi.org/10.3390/publications12020011>
- Mandalios, J. (2013). RADAR: An approach for helping students evaluate Internet sources. *Journal of Information Science*, 39(4), 470-478.
- Phetmanee, T., & Phetmanee, S. (2023). Utilizing the ChatGPT: An innovative method for simulating patient conversations in community pharmacy settings. *Interprofessional Journal of Health Sciences*, 21(1-2), 1-7. (In Thai)
- Phieanchang, T. (2024). Using ChatGPT to improve English grammar skills for EFL learners. *Dhonburi Rajabhat University Journal*, 18(1), 223-240. (In Thai)
- Prawatcharoenwit, N., Tongplaw, S., & Rebankoh, S. (2024). The effects of using ChatGPT in teaching mathematics at the undergraduate level. *Journal of Education Khon Kaen University*, 47(2), 192-204. (In Thai)
- Rasrichai, K., & Chaisuwan, B. (2024). Exploring technology acceptance through social media listening: An

investigation of ChatGPT utilization. *Journal of Information Science Research and Practice*, 42(1), 58-75. (In Thai)

Yangan, K., Jianwittayakit, S., & Prawatviteesuk, A. (2024). Potential applications of ChatGPT in anesthesia practice. *Thai Journal of Anesthesiology*, 50(6), 429-434.